

Od redaktorek / From the Editors

Wstyd nie jest człowiekowi przyrodzony. Nagość Adama i Ewy nie stanowiła powodu do wstydu (*Księga Rodzaju* 3,7), dopóki nie popełnili grzechu pierworodnego, spożywając owoc z drzewa poznania dobra i zła. W biblijnej historii pierwszych ludzi objawia się źródło i istota wstydu – to normy zachowania i wyznaczane przez nie granice. Innymi słowy to konfrontacja natury z kulturą rozumianą jako sposób interpretacji świata i sankcjonowanie zasad, których złamanie implikuje to, co nieakceptowalne, niepożądane, a w konsekwencji wstydlive. W takim rozumieniu liść figowy przyjmuje rolę maski, strategii adaptacji do obowiązujących reguł, a tym samym aktu (za)krycia faktycznego stanu rzeczy.

Wstyd to potężna emocja wpływająca realnie na dobrostan człowieka. Uwewnętrzzenie spojrzenia Innego prowadzi do ciągłej samooceny i często do odczuwania wstydu z powodu niespełnienia oczekiwań lub norm społecznych ujawniających opresyjność hierarchicznych systemów wartości. Konsekwencją tego może być też wstyd z powodu odczuwanego wstydu, który – jak udowadnia w swej rozprawie o maskach wstydu Léon Wurmser¹ – skrywa się często pod innymi emocjami (takimi jak oziębłość, arogancja, agresja, podległość, zahamowanie czy udawanie). Wstyd był i nadal pozostaje również kluczową emocją tożsamościotwórczą wskutek ciągłej samoontroli. Wielowymiarowość wstydu wynika ponadto z jego koincydencji z innymi afektami, szczególnie z poczuciem winy. W tym przypadku wina jest sankcjonowana społecznie, a wstyd jest domeną jednostki. Kompleksowość wstydu sprawia również, że jako taki pozostaje nierozpoznany, a bywa też marginalizowany jako źródło problemów. Wstyd może być wywoływany celowym działaniem osób trzecich, które w swych strategiach zawstydzania dążą do przejęcia kontroli nad jednostką.

---

¹ Zob. Cf. Léon Wurmser, *Die Maske der Scham. Die Psychoanalyse von Schamaffekten und Schamkonflikten* (Frankfurt am Main–Magdeburg: Klotz, 2010).

Literatura piękna niemal od zawsze rejestruje subtelne stany duszy człowieka, w tym afekty, a między nimi i wstyd, który w swych psychofizycznych manifestacjach niezmiennie wiąże się z drżeniem głosu, spuszczeniem głowy, chowaniem rąk za siebie, rumieńcem. Jednocześnie literackiemu zapisowi podlega spojrzenie Innego, będące kategorią zmienną, co pozwala prześledzić dynamikę zmian obyczajowych i zasad społecznych. Za sprawą zwrotu afektywnego literaturoznawstwo zwróciło uwagę na reprezentacje emocji w literaturze i podjęło nad nimi rozważania, uwzględniając perspektywę różnych dyscyplin. Dowodem są liczne opracowania naukowe autorstwa m.in. Günthera Andersa,² Elżbiety Czykwin,³ Ulricha Greinera,⁴ Hilge Landweer,⁵ Ewy Kosowskiej,⁶ Anji Lietzmann,⁷ Jensa L. Tiedemanna.⁸ Wkład w rozwój *emotion studies* miały również wyniki badań zebrane w czterech tomach (V, VI, VII, VIII) naszego czasopisma *Transfer. Reception Studies* poświęcone śmiechowi, lękowi, łzom, tęsknocie. Dziesiąty, jubileuszowy tom włącza się do dyskusji o emocji wstydu. Badaczki i badacze z polskich i zagranicznych ośrodków akademickich, opierając swe analizy na utworach reprezentujących literaturę angielskojęzyczną, niemieckojęzyczną, włoską i polską, tropią manifestacje wstydu w literaturze i kulturze, obnażają jego siłę, skutki indywidualne i społeczne, a także strategie „obłaskawiania”, ukazując jednocześnie jego często nierozpoznane i nieopisane wcześniej niespodziewane oblicza.

Tekstem otwierającym jubileuszowy tom jest erudycyjny, niezwykle intertekstualny esej Karola SAUERLANDA *Scham und Schamlosigkeit*, w którym wybrzmiewają niemal wszystkie oblicza wstydu poddane refleksji w zebranych artykułach. Tekst zakotwicza rozważania o wstydzie w tekstach kultury, otwierając jednocześnie perspektywę badawczą na nowe obszary doświadczeń. Swoistym kontrapunktem dla filologicznej wirtuozerii wywodu nestora polskiej germanistyki jest społecznie zaangażowany tekst Wolfganga SRÉTERA *Europa in der Verantwortung – oder Grund zur Scham?*,

² Por. Günther Anders, *Die Antiquiertheit des Menschen*, t. 1 *Über die Seele im Zeitalter der zweiten industriellen Revolution* (München: Beck, 1980).

³ Por. Elżbieta Czykwin, *Wstyd* (Kraków: impuls, 2013).

⁴ Por. Ulrich Greiner, *Schamverlust. Vom Wandel der Gefühlskultur* (Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 2014).

⁵ Por. Hilge Landweer, „Philosophische Perspektiven auf Scham- und Schuldgefühle,” w *Emotionen. Ein interdisziplinäres Handbuch*, red. Hermann Kappelhoff, Jan-Hendrik Bakels, Hauke Lehmann, Christina Schmitt (Stuttgart: Metzler, 2019), 235–239.

⁶ Por. Ewa Kosowska, „Wstyd. Konotacje antropologiczne,” w *Wstyd w kulturze. Zarys problematyki*, red. Ewa Kosowska (Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, 1998), 52–63.

⁷ Por. Anja Lietzmann, *Theorie der Scham. Eine anthropologische Perspektive auf ein menschliches Charakteristikum* [unveröffentlichte Dissertation] (Tübingen: 2003).

⁸ Por. Jens L. Tiedemann, *Scham* (Gießen: Psychosozial-Verlag, 2022).

w którym autor w polemicznym tonie ukazuje na przykładzie czeskiej organizacji pozarządowej People in Need trudności związane z finansowaniem przez organizacje międzynarodowe działalności m.in. ważnych i potrzebnych instytucji jak Wake Center w Tseiblaagte. W opieszałości i zbiurokratyzowaniu niesienia pomocy dostrzega źródło wstydu Europy.

W rozdziale zatytułowanym **Wstyd społeczny** refleksji poddano kwestie doświadczeń jednostki w obliczu obowiązujących norm społecznych, związanych z ich przestrzeganiem gratyfikacji i analogicznie z wynikającymi z przekraczania granic restrykcjami. Günther HÖFLER w artykule *Versehrtheiten. Literarische Aspekte der Körperscham im Alter* podejmuje temat obrazowania i inscenizowania starzejącego się ciała w literaturze, odwołując się do tekstów Johanna W. Goethego oraz pisarzy współczesnych Martina Walsera, Petera Härtlinga, Philipa Rotha, Anny Mitgutsch i innych. Uwzględniając wyniki badań psychologicznych i fenomenologicznych, dowodzi, że wstyd związany z ciałem implikuje uczucie utraty integralności i kryzys tożsamości. Inny aspekt porusza Paulina KASIŃSKA we wnikliwym wywodzie *Conquering shame? Trauma, Family, and Identity in Eva Hoffman's „Lost in Translation”* opartym o filozoficzne założenia dialogu Martina Bubera i kategorię tożsamości posttraumatycznej Aleksandry Szczepan. Badaczka docieka, w jaki sposób trauma historyczna i strukturalna kształtują proces adaptacji tożsamości do realiów nowej kultury, i udowadnia, że chociaż pokonanie wstydu jest kluczowe dla właściwego rozwoju podmiotowości i odzyskania sprawczości, unikanie tego uczucia utrudnia budowanie relacji i może prowadzić do izolacji „ja”. Ważny społecznie problem alkoholizmu zainspirował Konrada ŁYJAKA do podjęcia analizy porównawczej powieści zawierających motywy autobiograficzne autorstwa Jacka Londona (*John Barleycorn, czyli wspomnienia alkoholika*), Jerzego Pilcha (*Pod mocnym aniołem*) i Hansa Fallady (*Pijak*). Autor wykazał różnice w sposobie opisywania przebiegu i skutków choroby alkoholowej trawiącej bohaterów powieści, próbując odpowiedzieć na pytanie, czy zawsze wywołuje ona u uzależnionego (lub jego otoczenia) uczucie wstydu.

Punkt ciężkości analiz w części drugiej **Wstyd między etyką a polityką** przenosi się na kwestie moralne i polityczne, skłaniając do rozważań na temat istoty wstydu i zasięgu jego oddziaływania, odchodząc od tradycyjnego umiejscawiania go w relacjach czysto międzyludzkich. Andrea RUDOLPH w obszernej analizie *Scham-Beschämungsdynamiken als Möglichkeiten Bildungsprozesse zu veranlassen. Zur Funktionalisierung von Scham in Texten der Aufklärung* zwraca uwagę na potencjał uczucia wstydu i aktów zawstydzania w inicjowaniu procesów edukacyjnych. Swoją hipotezę wspiera interpretacją dzieł kaznodziei Johanna Theodora Brücknera i dramaturga Got-

tholda E. Lessinga, które poprzez wzbudzanie wstydu u czytelnika miały prowadzić do refleksji nad własnym wizerunkiem i zachowaniem, by rozbudzić dążenie do współtworzenia oświeconego, wolnego od uprzedzeń społeczeństwa obywatelskiego. Kontynuacją tych rozważań jest artykuł Gabrieli JELITTO-PIECHULIK *Scham als ethisches Spannungsfeld: Ricarda Huch zwischen gesellschaftlichem Druck, künstlerischer Freiheit und politischem Gewissen*, w którym ukazuje ona moralny charakter wstydu, przywołując wypowiedzi Ricardy Huch, uznawanej za pierwszą pisarkę zawodową w niemieckojęzycznym obszarze językowym. Badaczka rozważa, w jakim stopniu kategorie filozoficzno-psychologiczne Kanta i Freuda znajdują praktyczne odzwierciedlenie w biografii i twórczości pisarki. W dalszej kolejności analizie poddaje wstyd zbiorowy i indywidualny w kontekście winy politycznej jako kategorii obciążającej niemieckie społeczeństwo w okresie 1933–1945.

Perspektywę filozoficzną do oglądu zjawiska wstydu proponuje również Agata MIRECKA w artykule *„es war, als sollte die Scham ihn überleben.“ Scham in „Dem Prozess“ von Franz Kafka aus phänomenologischer Perspektive*. Podając analizie *Proces* Franza Kafki, sięga po koncepcję nierozzerwalnej więzi między jaźnią a innymi Sartre’a oraz ideę Lévinasa dotyczącą etycznej odpowiedzialności wobec innych i udowadnia, że stanowią one poręczne ramy interpretacyjne przedstawionego przez Kafkę wstydu Josefa K. jako doświadczenia egzystencjalnego i intersubiektywnego. Jednocześnie konstatuje, że wstyd nie jest jedynie emocją psychologiczną, ale również ontologiczną i etyczną podstawą ludzkiej egzystencji.

O tym, że literatura stanowi przestrzeń etycznej refleksji, przekonuje również Agnieszka JEZIERSKA-WIŚNIEWSKA w artykule *„Fremdschämen [...] ist etwas Ekelhaftes.“ Einige Bemerkungen zu Scham, Fremdschämen und Schamlosigkeit in ausgewählten Texten von Elfriede Jelinek*. Analizując zagadnienia wstydu, wstydu za innych (*fremdschämen*) oraz braku poczucia wstydu obecne w twórczości austriackiej noblistki Elfriede Jelinek, wykazuje moralny potencjał wstydu jako kategorii społecznej i estetycznej. Zdaniem badaczki, przywołując działania uznanych osobistości (Pauli Wessely, Leni Riefenstahl, Margit von Batthyany, Henriette von Schirach), Jelinek demaskuje mechanizmy społecznego wyparcia i zbiorowej winy, w wyniku czego literacka refleksja nad wstydem staje się narzędziem krytycznej kultury pamięci.

Wokół **transformacyjnej siły wstydu** zogniskowane są artykuły zebrane w kolejnej części. Ich autorki ukazują transgresję inicjowaną uczuciem wstydu, nierzadko dotyczącego sfer społecznie tabuizowanych. Aleksandra BUDREWICZ w rozważaniach *Wstyd przed pochodzeniem. „Wielkie nadzieje” Charlesa Dickensa* analizuje – w oparciu o współczesne rozpoznania psychologii i socjologii – obraz i skutki wstydu związanego z pozycją społeczną w znanej powieści doby wiktoriańskiej. Emocja ta okazała się motorem de-

czyżi głównego bohatera i zarazem narratora pokonującego uprzedzenia własne i otoczenia. O roli wstydu w utworach Piera Paola Pasoliniego pisze Sylwia FRACH w *Reconfiguring Shame: Poverty, Eroticism, and the Sacred in Pier Paolo Pasolini's „Ragazzi di vita” and „Teorema”*. Nawiązując do prac Ewy Kosowskiej, Giorgio Agambena i Guya Hocquenghema, badaczka uznaje wstyd za afekt opresyjny, ale i transformacyjny, rozbijający dominujące struktury kulturowe i redefiniujący podmiotowość. Łącząc wstyd z walką klasową, tożsamością queer i duchowym kryzysem, dowodzi, że rekonfiguracja wstydu przez Pasoliniego jako paradoksalnej siły (destrukcyjnej i odkupieńczej) służy krytyce współczesnego społeczeństwa konsumpcyjnego.

W artykule *Scham und Lust in „Pornographie” von Witold Gombrowicz* Karolina SIDOWSKA podejmuje ważny trop interpretacyjny dla powieści Gombrowicza w kontekście filozofii Georges'a Bataille'a i Jean-Paul Sartre'a. Poczynając od tytułu, będącego zamierzoną prowokacją, poprzez aluzje i niedopowiedzenia, pisarz, zdaniem Sidowskiej, konsekwentnie odwołuje się do wyobraźni czytelnika w celu konstruowania potencjalnie obscenicznych treści. Implikowany wstyd jawi się jako podstawowe doświadczenie egzystencjalne pojawiające się za sprawą świadomości bycia obiektem spojrzenia „innego”. Wątek ten, jak przekonuje badaczka, sytuje twórczość Gombrowicza w orbicie filozofii francuskiego egzystencjalizmu. Inny aspekt wstydu dostrzega Joanna WAROŃSKA-GĘSIARZ. W artykule *Czego wstydzą się bohaterowie Brunona Winawera?* przywołuje dzieła zapomnianego dziś pisarza żydowskiego pochodzenia Brunona Winawera z pierwszej połowy XX wieku i diagnozuje akt zawstydzania obecny w jego utworach jako czynnik wychowawczy oraz normalizujący. Badaczka podkreśla, że w utworach polskiego pisarza Winawera nigdy rasa, religia, płeć czy historia nie są czynnikami wywołującymi wstyd. Dostrzega wprawdzie destrukcyjną moc wstydu prowadzącą do melancholii czy depresji, ale sytuacje zawstydzania u Winawera interpretuje w wymiarze pozytywnego oddziaływania na jednostkę. Do podobnych wniosków dochodzi Karolina SIWEK w artykule *Wstyd i jego wpływ na działalność translatorską dziewiętnastowiecznych tłumaczy „Hamleta” i „Fausta”*. Wychodząc z założenia – zgodnie z postulatem Anthony'ego Pyma – że historia tłumacza-osoby jest tak samo ważna jak historia tekstów i jego przekładów, swoją uwagę poświęca tłumaczom przekładającym *Hamleta* i *Fausta* w XIX wieku. Dokonując wglądu w ich biografie, dochodzi do konstatacji, że emocja wstydu (zawstydzanie) było formą deprecjonowania działalności osób parających się przekładem, krytykowanych z powodu (nie)kompetencji bądź wskutek pobierania wynagrodzenia za swoją pracę. Badaczka przypisuje wstydu również wartość pozytywną w kontekście przechodzenia społeczeństwa polskiego XIX wieku od kolektywizmu do indywidualizmu.

Teksty zebrane w rozdziale **Transfer – Recepcja** wpisują się w misję czasopisma, którego celem jest również refleksja nad cyrkulacją i recepcją literatury z wielu kręgów kulturowych. Nicolae PANEA rekonstruuje obecność myśli Bronisława Malinowskiego w refleksji badaczy rumuńskich. Szczegółowo rekonstruuje przyczyny braku przekładów dzieł polskiego antropologa w języku rumuńskim i wpływ źródeł wtórnych oraz badaczy pośredniczących na rozpowszechnienie myśli wśród rumuńskich naukowców. Natomiast Agnieszka CZAJKOWSKA w artykule „... nie puszczać ręki światłości.” *O esejach Béli Hamvasa* sytuje pisarstwo wnikliwego komentatora kryzysu cywilizacji w kontekście myśli europejskiej, odnajdując w jego twórczości myśl Sørensa Kierkegaarda i Emila Ciorana. Jednocześnie dowodzi intersemiotycznej konfiguracji myśli węgierskiego myśliciela i interpretuje nawiązania do muzyki Beethovena i malarstwa Breugla. Na inny kontynent przenosi czytelniczki i czytelników Marlana OLEKSIUK w artykule *Przyczynę japońskiego kolonializmu do przetrwania i ocalenia literatury koreańskiej na przykładach wybranych pisarzy*, opisując znaczenie twórczości trzech literatów (Kim So-wol, Yi Sang-hwa, Yi Hyo-seok) jako najbardziej rozpoznawalnych z okresu okupacji japońskiej i ważkich dla procesów tożsamościotwórczych.

Tom zamyka artykuł Bartosza MAŁCZYŃSKIEGO „*Poezja jest bytem dra pieżnym*”. *Lekturowa wędrówka Adriana Glenia po utworach Feliksa Netza* omawiający monografię Adriana Glenia „*Tam gdzie stał dom mój*.” *O poezji Feliksa Netza* stanowiącą próbę syntetycznego opisu życia i twórczości poety oraz zawierającą antologię wybranych wierszy wraz ze szczegółową bibliografią. Małczyński zauważa również wartość efektów badań przeprowadzonych przez Glenia w prywatnym archiwum Netza po jego śmierci w 2015 roku.

Przedłożony tom X ujawnia niezmienną (wszech)obecność emocji wstydu determinującej niejednokrotnie los jednostkowy w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym, a także normatywny i etyczny potencjał wstydu w kontekście pamięci zbiorowej. Bez wstydu polecamy go Państwa lekturze!

Redaktorki

Shame is not inherent to human nature. Adam and Eve's nakedness was not a cause for shame (Genesis 3:7) until they committed the original sin by eating the fruit of the tree of the knowledge of good and evil. The biblical story of the first humans reveals the source and essence of shame – behavioural

norms and the boundaries they set. In other words, it is a confrontation between nature and culture, understood as a way of interpreting the world and sanctioning rules, the violation of which implies something unacceptable, undesirable and, consequently, shameful. In this understanding, the fig leaf serves as a mask, a strategy of adaptation to the prevailing rules, and thus an act of covering up the actual state of affairs.

Shame is a powerful emotion that has a real impact on human well-being. Internalising the gaze of “the other” leads to constant self-evaluation and often to feelings of shame for failing to meet expectations or social norms that reveal the oppressiveness of hierarchical value systems. This can also result in perceived shame, which, as Léon Wurmser shows in his treatise on the masks of shame, is often hidden beneath other emotions (such as coldness, arrogance, aggression, subordination, inhibition, or pretence).⁹ Shame was and still is a key identity-forming emotion as a result of constant self-control. The multidimensionality of shame also stems from its coincidence with other affects, especially guilt. In this case, guilt is socially sanctioned, while shame is the domain of the individual. The complexity of shame also means that it remains unrecognised as such and is sometimes marginalised as a source of problems. Shame can be caused by deliberate actions of third parties who, in their strategies of shaming, seek to take control of the individual.

Literature has almost always recorded the subtle states of the human soul, including emotions, among them shame, which in its psychophysical manifestations is invariably associated with a trembling voice, lowering the head, hiding the hands behind the back, and blushing. At the same time, the literary record is subject to the gaze of the ‘other’, which is a variable category, allowing us to trace the dynamics of changes in customs and social norms. Thanks to the affective turn, literary studies have turned their attention to the representation of emotions in literature and have begun to reflect on them, taking into account the perspectives of various disciplines. This is evidenced by numerous academic studies by, among others, Günther Anders,¹⁰ Elżbieta Czykwin,¹¹ Ulrich Greiner,¹² Hilge Landweer,¹³ Ewa Kosow-

⁹ Cf. Léon Wurmser, *Die Maske der Scham. Die Psychoanalyse von Schamaffekten und Schamkonflikten* (Frankfurt am Main–Magdeburg: Klotz, 2010).

¹⁰ Cf. Günther Anders, *Die Antiquiertheit des Menschen*, vol. 1 *Über die Seele im Zeitalter der zweiten industriellen Revolution* (München: Beck, 1980).

¹¹ Cf. Elżbieta Czykwin, *Wstyd* (Kraków: impuls, 2013).

¹² Cf. Ulrich Greiner, *Schamverlust. Vom Wandel der Gefühlskultur* (Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 2014).

¹³ Cf. Hilge Landweer, „Philosophische Perspektiven auf Scham- und Schuldgefühle,“ in *Emotionen. Ein interdisziplinäres Handbuch*, eds. Hermann Kappelhoff, Jan-Hendrik Bakels, Hauke Lehmann, and Christina Schmitt (Stuttgart: Metzler, 2019), 235–239.

ska,¹⁴ Anja Lietzmann,¹⁵ and Jens L. Tiedemann.¹⁶ The results of research published in four volumes (V, VI, VII, VIII) of our journal *Transfer. Reception Studies*, devoted to laughter, fear, tears and longing, also contributed to this research. The tenth jubilee volume joins the discussion on the emotion of shame. Researchers from Polish and foreign academic centres, basing their analyses on works representing English-language, Austrian, German-language, Italian and Polish literature, trace manifestations of shame in literature and culture, expose its power, individual and social effects, as well as strategies for 'appeasing' it, while revealing its often unrecognised and previously undescribed unexpected facets.

The opening text of the anniversary volume is Karol SAUERLAND's erudite, highly intertextual essay *Scham und Schamlosigkeit*, which touches on virtually all aspects of shame reflected in the collected articles. The text anchors reflections on shame in cultural texts, while opening a research perspective on new areas of experience. A peculiar counterpoint to the philological virtuosity of the argument presented by the doyen of Polish German studies is the socially engaged text by Wolfgang SRÉTER, *Europa in der Verantwortung – oder Grund zur Scham?* in which the author polemically illustrates, using the example of the Czech non-governmental organisation People in Need, the difficulties associated with the financing by international organisations of the activities of important and necessary institutions such as the Wake Centre in Tseiblaagte. He sees the source of Europe's shame in the sluggishness and bureaucracy of providing aid.

The chapter entitled **Social Shame** reflects on the experiences of individuals in the face of prevailing social norms, the gratification associated with complying with them, and, analogously, the restrictions resulting from transgressing boundaries. In his article *Versehrtheiten. Literarische Aspekte der Körperscham im Alter* Günther HÖFLER addresses the topic of depicting and staging the ageing body in literature, referring to texts by Johann W. Goethe and contemporary writers Martin Walser, Peter Härtling, Philip Roth, Anna Mitgutsch and others. Considering the results of psychological and phenomenological research, he argues that body shame implies a feeling of loss of integrity and an identity crisis. Another aspect is addressed by Paulina KASIŃSKA in her insightful essay *Conquering shame? Trauma, Family, and Identity in Eva Hoffman's 'Lost in Translation'*, based on the philosophical as-

¹⁴ Cf. . Ewa Kosowska, „Wstyd. Konotacje antropologiczne,” in *Wstyd w kulturze. Zarys problematyki*, ed. Ewa Kosowska (Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, 1998), 52–63.

¹⁵ Cf. Anja Lietzmann, *Theorie der Scham. Eine anthropologische Perspektive auf ein menschliches Charakteristikum* [unveröffentlichte Dissertation] (Tübingen: 2003).

¹⁶ Cf. Jens L. Tiedemann, *Scham* (Gießen: Psychosozial-Verlag, 2022).

sumptions of Martin Buber's dialogue and Aleksandra Szczepan's category of post-traumatic identity. The researcher explores how historical and structural trauma shape the process of adapting identity to the realities of a new culture and proves that although overcoming shame is crucial for the proper development of subjectivity and regaining agency, avoiding this feeling hinders relationship building and can lead to the isolation of the 'self'. Alcoholism, a matter of considerable social concern inspired Konrad ŁYJAK to undertake a comparative analysis of novels containing autobiographical motifs by Jack London (*John Barleycorn*), Jerzy Pilch (*The Mighty Angel*) and Hans Fallada (*The Drinker*). The author highlighted differences in the way the course and effects of alcoholism consuming the characters in the novels were described, attempting to answer the question of whether it always causes feelings of shame in the addict (or those around them).

The focus of the analyses in the second part, **Shame between ethics and politics**, shifts to moral and political issues, prompting reflection on the nature of shame and the scope of its impact, moving away from the traditional positioning of shame in purely interpersonal relationships. In her extensive analysis *Scham-Beschämungsdynamiken als Möglichkeiten Bildungsprozesse zu veranlassen. Zur Funktionalisierung von Scham in Texten der Aufklärung*, Andrea Rudolph draws attention to the potential of shame and acts of shaming in initiating educational processes. She supports her hypothesis with an interpretation of the works of preacher Johann Theodor Brückner and playwright Gotthold E. Lessing, which, by arousing shame in the reader, were intended to lead to reflection on one's own image and behaviour to awaken the desire to co-create an enlightened, prejudice-free civil society. These considerations are continued in Gabriela JELITTO-PIECHULIK's article *Scham als ethisches Spannungsfeld: Ricarda Huch zwischen gesellschaftlichem Druck, künstlerischer Freiheit und politischem Gewissen*, in which she reveals the moral nature of shame, citing statements by Ricarda Huch, considered the first professional writer in the German-speaking world. The researcher reflects upon the extent to which Kant's and Freud's philosophical and psychological categories are reflected in the writer's biography and work. She subsequently examines both collective and individual experiences of shame in the context of political guilt, a category that weighed heavily on German society during 1933–1945.

Agata MIRECKA also offers a philosophical perspective on the phenomenon of shame in her article *'es war, als sollte die Scham ihn überleben.'* *Scham in 'Dem Prozess' von Franz Kafka aus phänomenologischer Perspektive*. Analysing Franz Kafka's *The Trial*, she draws on Sartre's concept of the inseparable bond between the self and others and Lévinas' idea of ethical responsi-

bility towards others, proving that they provide a useful interpretative framework for Kafka's portrayal of Josef K.'s shame as an existential and intersubjective experience. At the same time, he concludes that shame is not only a psychological emotion, but also an ontological and ethical basis of human existence.

Agnieszka JEZIERSKA-WIŚNIEWSKA also argues that literature provides a space for ethical reflection in her article '*Fremdschämen [...] ist etwas Ekelhaftes.*' *Einige Bemerkungen zu Scham, Fremdschämen und Schamlosigkeit in ausgewählten Texten von Elfriede Jelinek*. By analysing the issues of shame, shame for others (*fremdschämen*) and lack of shame present in the work of Austrian Nobel Prize winner Elfriede Jelinek, she demonstrates the moral potential of shame as a social and aesthetic category. According to the researcher, by referring to the actions of renowned personalities (Paula Wessely, Leni Riefenstahl, Margit von Batthyany, Henriette von Schirach), Jelinek illuminates the mechanisms of social repression and collective guilt, thereby rendering literary reflection on shame an instrument of critical memory culture.

The articles collected in the next section focus on **the transformative power of shame**. Their authors show transgression initiated by feelings of shame, often affecting socially taboo areas. Aleksandra BUDREWICZ, in her reflections on *Wstyd przed pochodzeniem. „Wielkie nadzieje” Charlesa Dickensa*, she analyses – based on contemporary psychological and sociological findings – the image and effects of shame associated with social status in the famous Victorian novel. This emotion proved to be the driving force behind the decisions of the main character and narrator, who overcomes his own prejudices and those of his environment. Sylwia FRACH writes about the role of shame in the works of Pier Paolo Pasolini in *Reconfiguring Shame: Poverty, Eroticism, and the Sacred in Pier Paolo Pasolini's 'Ragazzi di vita' and 'Teorema'*. Referring to the works of Ewa Kosowska, Giorgio Agamben and Guy Hocquenghem, the researcher considers shame to be an oppressive but also transformative affect, breaking down dominant cultural structures and redefining subjectivity. By linking shame to class struggle, queer identity and spiritual crisis, she argues that Pasolini's reconfiguration of shame as a paradoxical force (both destructive and redemptive) serves to critique contemporary consumer society.

In her article *Scham und Lust in „Pornographie” von Witold Gombrowicz*, Karolina SIDOWSKA takes up an important interpretative thread for Gombrowicz's novel in the context of the philosophy of Georges Bataille and Jean-Paul Sartre. Starting with the title, which is deliberately provocative, and continuing with allusions and understatements, the writer, according to Sidowska, consistently appeals to the reader's imagination in order to construct potentially obscene content. The implied shame appears as a fundamental

existential experience arising from the awareness of being the object of the gaze of the 'other.' This theme, as the researcher argues, places Gombrowicz's work in the orbit of French existentialist philosophy. Joanna WAROŃSKA-GEŚIARZ sees another aspect of shame. In her article *Czego wstydzą się bohaterowie Brunona Winawera?* she refers to the works of Bruno Winawer, a Jewish writer from the first half of the 20th century who is now forgotten and diagnoses the act of shaming present in his works as an educational and normalising factor. The researcher emphasises that in the works of the Polish writer Winawer, race, religion, gender, or history are never factors that cause shame. Although she recognises the destructive power of shame leading to melancholy or depression, she interprets situations of shaming in Winawer's works as having a positive impact on the individual. Karolina SIWEK reaches similar conclusions in her article *Wstyd i jego wpływ na działalność translatorską dziewiętnastowiecznych tłumaczy „Hamleta” i „Fausta”*. Based on the assumption – in line with Anthony Pym's postulate – that the history of the translator as a person is just as important as the history of the texts and their translations, she focuses her attention on the translators who translated *Hamlet* and *Faust* in the 19th century. Looking into their biographies, she concludes that the emotion of shame (embarrassment) was a form of disparagement of the work of translators, who were criticised for their (in)competence or for receiving remuneration for their work. The researcher also attributes a positive value to shame in the context of the transition of 19th-century Polish society from collectivism to individualism.

The texts assembled in the chapter **Transfer – Reception** align with the journal's mission, which seeks to examine the circulation and reception of literature across diverse cultural contexts. Nicolae PANEA reconstructs the presence of Bronisław Malinowski's thought in the reflections of Romanian researchers. He reconstructs in detail the reasons for the lack of translations of the Polish anthropologist's works into Romanian and the influence of secondary sources and intermediary researchers on the dissemination of his ideas among Romanian scholars. Agnieszka CZAJKOWSKA, on the other hand, in her article *„... nie puszczać ręki światłości.” O esejach Béli Hamvasa* situates the writing of this insightful commentator on the crisis of civilisation in the context of European thought, finding in his work the ideas of Søren Kierkegaard and Emil Cioran. At the same time, she demonstrates the intersemiotic configuration of the Hungarian thinker's ideas and interprets references to Beethoven's music and Breughel's paintings. Marlena OLEKSIUK transports readers to another continent in her article *Przyczynek japońskiego kolonializmu do przetrwania i ocalenia literatury koreańskiej na*

przykładach wybranych pisarzy, describing the significance of the work of three writers (Kim So-wol, Yi Sang-hwa, and Yi Hyo-seok) as the most recognisable from the period of Japanese occupation and important for identity-building processes.

The volume concludes with Bartosz Małczyński's article „*Poezja jest bytem drapieżnym*”. *Lekturowa wędrówka Adriana Glenia po utworach Feliksa Netza*, discussing Adrian Glenia's monograph „*Tam gdzie stał dom mój*.” *O poezji Feliksa Netza*, which is an attempt at a synthetic description of the poet's life and work and contains an anthology of selected poems along with a detailed bibliography. Małczyński also notes the value of the research conducted by Glenia in Netza's private archive after he died in 2015.

The submitted volume X reveals the constant (omni)presence of the emotion of shame, which often determines individual fate in both the personal and social dimensions, as well as the normative and ethical potential of shame in the context of collective memory. We recommend it to you without shame!

Editors